

Het project "Teruggaan én blijven" gaat over de positie van oudere migranten in een perspectief van solidariteit tussen generaties

Symposium Teruggaan én Blijven groot succes

Het symposium Teruggaan én Blijven (Tenbé) van 11 oktober jl. blijkt een leuke, inspirerende bijeenkomst te zijn. Doel van de dag is om met elkaar te spreken over de visie van de projectgroep en de reactie daarop van verschillende maatschappelijke organisaties, instellingen en overheden. Maar vooral ook om elkaar te ontmoeten en aandacht te hebben voor de persoonlijke verhalen van oudere en jongere Surinamers, Turken en Marokkanen. Het programma bestaat uit een plenair gedeelte waarin een aantal sprekers vertellen over het project, daarna

vinden er zes workshops plaats. Het programma wordt afgesloten met een paneldiscussie, waarna er nog volop gelegenheid is voor een informele voortzetting van de bijeenkomst. In dit artikel wordt een korte schets gegeven van het verloop van het symposium dat wordt voorgezeten door Cees Pot, voorzitter van de Initiatiefgroep Tenbé.

Ontmoeten centraal

Veel oudere migranten ontmoeten elkaar voor het eerst, om te ontdekken dat

vervolg op pagina 2

Van de redactie

Dit is de derde en tevens laatste nieuwsbrief van het project Teruggaan én blijven (Tenbé). In deze nieuwsbrief staan het symposium van 11 oktober jl. en de plannen voor een vervolgpriject centraal.

In een zestal artikelen wordt verslag gedaan van de workshops die op het symposium hebben plaatsgevonden.

Het is fantastisch te zien dat zoveel organisaties en instellingen met de verschillende thema's van Tenbé verder willen: remigratie en pendelen, wonen en zorg, de financiële positie en de dialoog der generaties. De tijd is rijp om concrete voorstellen en projecten verder uit te werken.

Het project Tenbé is afgesloten, maar het symposium heeft tegelijkertijd het startsein gegeven voor een driejarig project, met als werktitel Ondersteuning Positie Oudere Migrant (OPOM). Het project wil participatiemogelijkheden voor oudere migranten vergroten en starten met concrete programma's op terreinen die voor oudere migranten belangrijk zijn.

U kunt er zeker van zijn dat wij u op de hoogte zullen houden van de verdere ontwikkelingen.

Inhoud

Symposium Teruggaan én Blijven groot succes	1
Initiatieven in landen van herkomst noodzakelijk	4
Wonen in multicultureel Nederland	6
Familiezorg: de mantel der liefde	9
Dialogo tussen generaties	10
Maatschappelijke participatie of sociaal isolement	11
Financiële positie oudere migrant zwak	13
Tenbé krijgt vervolg in OPOM-project	14

vervolg pagina 1

de verhalen van Turkse, Surinaamse en Marokkaanse ouderen veel overeenkomsten vertonen. Sommige mensen komen vrienden uit hun jeugd hier voor het eerst weer tegen. Dit soort ontmoetingen zijn belangrijk voor het ontstaan van een gevoel van gezamenlijkheid en om ook samen verder te kunnen werken aan de verbetering van de positie van oudere migranten.

De dag is voor vele migranten ook een eerste ontmoeting met vertegenwoordigers van bijvoorbeeld woningcorporaties, zorgverzekeraars en ministeries. En omgekeerd is het voor organisaties en instellingen een unieke mogelijkheid met Turkse, Marokkaanse en Surinaamse ouderen van gedachten te wisselen over de thema's die hen bezighouden.

In de ochtend houden een drietal projectgroepleden een persoonlijk verhaal over hun ervaringen in het project (zie elders in deze Nieuwsbrief).

Gerda Havertong

Gerda Havertong komt vervolgens aan het woord. De projectgroep heeft haar gevraagd vanuit haar persoonlijke ervaringen iets te zeggen over de visie van de projectgroep Tenbé. Zij begint haar verhaal met een prachtig lied. De zaal luistert ademloos toe. Ze vertelt: "Ik heb altijd gedacht dat het gaat om de keuze tussen teruggaan óf blijven. Ik ben zelf een keer geremigreerd naar Suriname en toch later weer teruggekeerd naar Nederland. Na het lezen van de Tenbé-boekjes dacht ik: ja, het gaat niet om kiezen tussen hier en daar. Het is teruggaan én blijven".

Ze vertelt het verhaal over het overlijden van haar moeder Wiesje en hoe dat ingrijpt in je leven. Wie kijkt er naar je moeder om en hoe is de zorg geregeld? Door zelf initiatief te nemen kan je meehelpen aan de verbetering van de situatie daar. Voorjaar 2002 opent "Stichting Wiesje" haar deuren in Suriname met een zorg- en informatiecentrum voor mensen met dementie. Haar verhaal wekt veel emotie op in de zaal. Het is precies waar migranten zich in hun leven voor gesteld zien: de grote afstand tussen

Nederland en het land van herkomst maakt het geven van zorg aan je dierbaren bijna onmogelijk.

Veel werk verzet

Özden Kutluer-Yalim spreekt namens de Initiatiefgroep Tenbé haar waardering uit voor het vele werk dat verzet is en is verrast over wat het project in relatief korte tijd aan maatschappelijke ondersteuning heeft gekregen. "Iedereen lijkt op dit initiatief gewacht te hebben. Een initiatief dat de positie van oudere migranten integraal, vanuit de beleavingswereld van de mensen zelf aan de orde stelt. En dat in staat is om belangrijke maatschappelijke partners aan te spreken."

Het is een warm pleidooi om de verschillende partijen, zoals zorgverzekeraars, gemeenten, zorgaanbieders, woningcorporaties, politici, migrantenorganisatie, samen met jongere en oudere migranten in de workshop een start te laten maken met praten over de thema's die voor hen van het grootste belang zijn. (Voor een beeld van de workshopdiscussies, zie elders in deze Nieuwsbrief).

Panel benadrukt aandacht voor oudere migrant

Het panel dat aan het eind van de dag plaatsvindt is breed samengesteld. Een

zorgverzekeraar, een kamerlid, een belangenorganisatie van ouderen, een stadsdeelsecretaris, in het totaal zeven mensen. Bedoeling is dat de panelleden op een aantal hoofdonderwerpen van Tenbé aangeven wat zij voor de toekomst belangrijk vinden. Khadija Arib van de Tweede Kamerfractie van de PvdA begint met het belang van het project en de noodzaak van structurele aandacht voor oudere migranten te benadrukken. Zij heeft het voornemen om de thematiek alsnog in het verkiezingsprogramma van de PvdA op te laten nemen. Eelke van der Veen, voorzitter van de Agis zorgverzekeraars, vertelt over de activiteiten van zijn organisatie in landen als Turkije, Marokko en Suriname. De Agis Groep is van plan deze activiteiten te intensiveren, maar realiseert zich wel dat dit niet gemakkelijk is. Gerard te Kaath van WoonZorg Nederland zou ook wel graag in de landen van herkomst van oudere migranten willen investeren maar komt tot de conclusie dat er de nodige belemmeringen opgeruimd moeten worden om dit feitelijk mogelijk te maken. Europarlementariër Bartho Pronk lokt veel geroezemoes in de zaal uit met zijn opmerking dat met een verenigd Europa de grenzen alleen maar strenger bewaakt zullen worden met "hoge muren om het fort Europa".

Maar juist de remigratielanden van buiten Europa hebben behoefte aan soepele regelingen met Nederland. Op een vraag uit de zaal over de zeer beperkte openingstijden van het Nederlandse consulaat in Marokko, waardoor er lange wachtrijen ontstaan voor het verkrijgen van officiële documenten, blijkt een simpel antwoord mogelijk. Net als zij dat doet in andere landen kan Nederland met België een samenwerkingsafpraak maken zodat de dienstverlening kan verbeteren. Hugo Fernandes Mendes, stadsdeelsecretaris van Amsterdam Zuid Oost, merkt op dat ook het plan voor een meerjarig visum nog niet van de baan is.

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat het nieuwe van Tenbé juist is dat het niet de repeterende vraag naar remigratiemogelijkheden aan de orde stelt, maar juist het nieuwe begrip pendelen naar voren schuift. Het is belangrijk om in de discussie juist dit onderwerp centraal te stellen.

Vanuit de zaal wordt aan Herman Meijer, wethouder van de gemeente Rotterdam, twee prangende vragen voorgelegd:

- hoe ziet de gemeente de relatie met de landen van herkomst?
- hoe staat de gemeente tegenover islamitische begraafplaatsen?

De relatie met Turkije is intensief geworden sinds de aardbeving van 1999 met

vooral directe hulp en ondersteuning bij de wederopbouw van dorpen. En wat betreft een islamitische begraafplaats: die is er al enige tijd in Rotterdam. Die laatste opmerking geeft hoop en verwachting aan de Amsterdammers in de zaal, die islamitische begraafplaatsen zien als een voorwaarde, want zonder de zekerheid dat je in Nederland volgens de islamitische wetten begraven wordt en het graf niet wordt geruimd na een tiental jaren, voelen oudere islamitische migranten zich niet gerust.

Politiek moet iets doen aan financiële situatie

Een ander belangrijk onderwerp, dat zowel door de heer Akel van het Nederlands Centrum Buitenlanders als door de Nederlands Islamitische Bond voor Ouderen wordt benadrukt, is de slechte financiële situatie van oudere migranten. "Nu moet de politiek eindelijk iets gaan doen met dit thema, er wordt al zoveel jaren aandacht voor gevraagd, maar het is nog zeker niet tot een bevredigende oplossing gekomen".

Initiatieven in landen van herkomst noodzakelijk

De workshop remigratie en pendelen heeft een rijk-geschakeerde samenstelling. Naast oudere migranten en hun organisaties nemen ook vertegenwoordigers van bestaande initiatieven, vertegenwoordigers van inspraakorganen, zorgverzekeringsmaatschappijen en zorgaanbieders deel. Centraal in de workshop staan de ideeën die onder oudere migranten leven aangaande initiatieven die in de landen van herkomst ontwikkeld zouden kunnen worden op het gebied van de ouderenzorg. Want zonder zorg daar, wordt remigratie en pendelen voor ouderen een moeilijke zaak. Mustapha Mejjati plaatst in zijn inleiding pendelen in het licht van de betrokkenheid van migranten bij hun land van herkomst en de behoefte iets voor hun land te willen betekenen. Uitgangspunt daarbij is dat deze initiatieven ook ten goede moeten komen aan de bevolking ter plaatse. In de workshop is geïnventariseerd welke ideeën en initiatieven er zijn en wat er moet gebeuren om ze te realiseren.

Problemen bij remigratie

In haar publicaties omschrijft de projectgroep Tenbé pendelen als heen en

weer reizen tussen Nederland en het land van herkomst, met een van beide landen als basisland. In het basisland is men verzekerd, staat men ingeschreven en betaalt men belasting. Het beeld van pendelen wordt in de discussie breed bevestigd. Er zijn maar weinig migranten die kiezen voor definitieve terugkeer. Daarom spreekt een oplossing als pendelen zo sterk tot de verbeelding.

Oudere migranten worden met veel problemen geconfronteerd als ze overwegen te remigreren. De nieuwe Remigratiewet geeft wel meer mogelijkheden voor grotere groepen migranten maar bij veel remigranten blijven onzekerheden een rol spelen. Een vertegenwoordiger van het Nederlands Migratie Instituut (NMI) bevestigt dit beeld en verwijst naar het rapport Sociale Onzekerheid. Het rapport laat zien dat er nog steeds veel belemmeringen zijn voor mensen om terug te keren. Het NMI pleit voor meer contacten tussen de verschillende organisaties in Nederland, zodat er meer samengewerkt zal gaan worden. Ook zien zij dat jongeren geïnteresseerd zijn in de kwestie van teruggaan of blijven, maar zij hebben weinig ondersteu-

ning bij het doen van een keuze.

Een meerjarenvisum wordt algemeen als noodzakelijk gezien om de remigrant de kans te geven zonder veel administratieve rompslomp de kinderen en kleinkinderen in Nederland te bezoeken. De ervaringen tot nu toe met het regelen van visa in het buitenland zijn niet erg hoopgevend.

Pendelen als oplossing

Het Landelijk Inspraakorgaan Zuid-Europeanen (LIZE) is zeer content met de uitwerking van het begrip pendelen en onderstreept dat dezelfde vraagstukken ook bij oudere Zuid-Europeanen sterk leven. Het LIZE wijst er op dat de overheid weinig voelt voor het onderzoeken van pendelmogelijkheden. Staatssecretaris Vliegenthart heeft in haar notitie over oudere migranten slechts beknopt stukje aan pendelen gewijd. Een lichtpuntje is wel dat zij heeft aangegeven te willen nagaan wat pendelen precies inhoudt en ideeën hieromtrent wil vernemen. Pendelen spreekt oudere migranten aan, maar vooral de beperkte periode per jaar, die je in het buitenland mag verblijven als je een uitkering hebt, belemmert de mogelijkheid om pendelen echt in de praktijk te brengen.

Een Surinaamse vrouw zegt: "Pendelen is aantrekkelijk, 6 maanden per jaar,

vooral om te overwinteren. De overheid moet dus geen limieten stellen. Naar Suriname gaan is duur en voordat je geacclimatiseerd bent moet je al weer terug". Discussie ontstaat over of pendelhuizen voor Turken en Marokkanen in de landen van herkomst wel zin zullen hebben. "Turken en Marokkanen zijn gewend om bij hun familie te gaan wonen". Maar het blijkt dat de familie lang niet altijd voor hen kan zorgen. Als op een of andere manier thuiszorg geleverd zou kunnen worden geeft dat mogelijkheden. Maar bijvoorbeeld in Marokko is thuiszorg een onbekend verschijnsel en er zal dus gewerkt moeten worden aan het opzetten van ondersteuning in de zorgverlening door familie of anderen.

Voorbeelden van bouwplannen voor woningen in Suriname laten zien dat er ideeën en plannen genoeg zijn om pendelen mogelijk te maken, maar dat het probleem vaak is een gezonde financiële organisatie van de projecten op te zetten, waarbij ook rekening gehouden wordt met de exploitatie van woningen.

Zorg in het buitenland

Oudere migranten die willen remigreren of pendelen zijn vooral bezorgd over hoe de zorg daar geregeld is. Anova zorgverzekeraars heeft in de vakantieperiode voor haar verzekerden in

Marokko een steunpunt geopend. Er wordt samen-gewerkt met verschillende instanties, ziekenhuizen, apotheken, huisartsen en de autoriteiten daar. Zo'n zelfde steunpunt wil de Agis Groep opzetten in Turkije en mogelijk ook in Suriname.

Er is een duidelijke trend naar internationalisering van zorg met als belangrijke vraag voor de verzekeraars of voor haar klanten in het buitenland dezelfde kwaliteit gegarandeerd kan worden als in Nederland.

Thuiszorg in het buitenland, geregeld door Nederlandse zorgverzekeraars, zou kun-

nen bijdragen aan die kwaliteit, wordt in de workshop bepleit.

De heer Habicht van de Agis Groep pleit voor overleg tussen organisaties van migranten en verzekeraars, zodat een gezamenlijk geluid naar buiten gebracht kan worden over zorg in de landen van herkomst. "Remigranten hebben recht op een goede verzekering, daar hebben ze jaren premie voor betaald".

Mustapha Mejjati zegt dat nú de eerste stappen gezet moeten worden voor een betere samenwerking tussen

Ik ben Dilek Akcan, 27 jaar. Ik ben geboren in Turkije, maar woon bijna mijn hele leven in Nederland. Ik voel me zowel in Nederland als in Turkije thuis. Toch is het soms moeilijk: in Turkije wordt ik als Nederlandse gezien en hier in Nederland ben ik die Turkse. Maar mensen kunnen niet in mijn hoofd kijken en zien dus alleen die hoofddoek en hebben hun mening al klaar. Ik wil met mensen praten en discussiëren, want zonder het gesprek laat je je alleen leiden door je vooroordelen.

Toen ik gevraagd werd om deel te nemen aan de projectgroep Teruggaan en Blijven dacht ik:

Eindelijk zullen de ouderen de waarheid horen over de verwachtingen die ze van hun kinderen hebben. Ze mogen best boos op me worden als ik dingen zeg die ze van hun eigen dochter nooit te horen krijgen. Mijn uitspraken komen misschien wel hard aan, maar dan kunnen ze daar alvast aan wennen.

Maar het viel eigenlijk wel tegen: ik kon gewoon alles zeggen wat ik op mijn hart had. Er was eigenlijk geen strijd over wat waar was en wat niet. Wat ik zei was dat mijn generatie niet zondermeer voor haar ouders zal zorgen, maar dat wij wel een sterke verantwoordelijkheid voelen voor onze ouders. Ik zal dus, wanneer mijn ouders zorg nodig hebben, niet zelf zorgtaken doen, maar wel bijvoorbeeld hulp kunnen inhuren. Dan kan ik gewoon naar mijn ouders toe blijven gaan zonder de druk te voelen dat ik nog allerlei dingen voor ze zou moeten doen. Ik kan gewoon gaan uit liefde en om gezellig met ze te praten en thee te drinken.

Wat voor mij belangrijk is in de gesprekken met ouderen, is dat je elkaars denkbeelden leert kennen. En dat die denkbeelden ook kunnen veranderen door met elkaar te praten. We hoeven ons niet voor elkaar te schamen. We kunnen open en eerlijk tegen elkaar zeggen wat we denken, zonder vooroordelen en vooringenomen standpunten over hoe de ander wel zal denken.

de verschillende organisaties. "Migranten zouden een lijst moeten opstellen met wat zij willen, maar

omgekeerd zou ook duidelijk moeten worden wat de verzekeringsmaatschappijen de migranten zouden kun-

nen bieden. Dat zou een goede basis zijn om met elkaar in gesprek te komen."

Wonen in multicultureel Nederland

In de grote steden vormen allochtone huishoudens rond de 40% van het totale aantal huurders van woningcorporaties. Dit percentage zal de komende tijd nog verder groeien. Reden dus om terdege rekening te houden met hun woonwensen. Op een aantal gebieden hebben oudere migranten andere wensen dan de autochtone ouderen. Bijvoorbeeld de behoefte aan meergeneratiewoningen, waarbij je als ouder dicht bij je kinderen woont zodat onderlinge zorg eenvoudig gegeven kan worden. In de Projectgroep Tenbé is ook geopperd zogenaamde pendelwoningen of pendelhuizen te stichten, die het oudere migranten gemakkelijker kunnen maken om te pendelen. De workshop wonen wordt gevormd door oudere migranten, wooninitiatieven van migranten, organisaties uit de volkshuisvestingswereld en instellingen. In de workshop beschrijven en tekenen zij met elkaar de ideale woning voor de oudere migrant.

Meergeneratiewoningen: ze zijn er al

Inleider Nico van den Dool van de woongroepenwinkel Rotterdam is enthousiast over de persoonlijke verhalen op het symposium en neemt de tijd om iets te vertellen over zijn eigen geschiedenis. Hij schetst een beeld van zijn jeugd op het platteland waar hij met zijn familie woonde in een huis met veel aparte ruimtes. "In de jaren vijftig was dat een veel voorkomende plattelandswoning waar de verschillende generaties bij elkaar woonden. Dat is nog maar vijftig jaar geleden. De meergeneratiewoning is niets nieuws onder de zon." Maar waarom is er in deze tijd weinig ruimte voor dit soort woningen? Als je grote woningen nieuw wil bouwen is dat erg duur, daarom moet je zoeken naar goedkopere alternatieven: Een portieketage waarin je twee woningen naast of boven elkaar hebt waar je dicht bij elkaar kan wonen. Deze woningen zijn in de zestiger en begin zeventiger jaren gebouwd en relatief goedkoop. Of de vooroorlogse woningbouw boven winkels, die vanwege

de gezamenlijke trap niet meer zo populair zijn, maar uitstekend geschikt kunnen zijn voor meergeneratiewoning.

"Als je gericht woningen gaat toewijzen zou je families dicht bij elkaar in galerijwoningen kunnen plaatsen. Dit soort meergeneratiewoningen zijn dus vrij direct te organiseren tegen lage kosten."

Nico van den Dool benadrukt dat ook voor pendelwoningen geldt dat ze als nieuwbouw vrij duur zullen zijn. Daarom beveelt hij een andere weg aan: "WoonZorg Nederland, de grootste woningcorporatie voor senioren, die zo'n 27.000 zelfstandige woningen in hun bezit hebben en een aantal leegstaande complexen, zouden eens moeten kijken of de woningen niet alleen voor senioren geschikt zijn, maar ook voor oudere pendelaars."

Dromen met beide benen op de grond

Wat zijn de woonwensen van oudere migranten? Wat is het ideaalbeeld en wat zijn de mogelijkheden om dit technisch en financieel

te realiseren? De aanwezigen pakken stift en papier om hun ideeën te tekenen en op te schrijven.

Kernachtig geeft ieder aan hoe de gewenste woonvorm voor ouderen eruit ziet.

- Een pendelhuis in Suriname, met een ziekenboeg, een tuin en kamers voor het personeel
- Een woongroepwoning in Nederland, waardoor ouderen niet meer verspreid hoeven te wonen in zorgcentra. Een woongroep in multiculturele setting kan isolement voorkomen.
- Een woning met flexibele indeling van de woning, muren die in een kale woning naar behoefte geplaatst kunnen worden en later ook weer gewijzigd. Zo wordt de woning levensloopbestendig.
- Pendelwoningen in een soort appartementenhotel, niet alleen voor migranten, maar ook voor zakenmensen en buitenlandse studenten. Dat maakt het exploitabel. De service en de zorg is van buitenaf te regelen. Huursubsidie is in te zetten om het geheel betaalbaar te maken voor oudere migranten
- Een wijk met verschillende culturen naast el-

kaar levend. Een centrum waar de ouderen wonen, een pendelhotel, een internetcafé voor de contacten met het land van herkomst, zorgvoorzieningen en er omheen allerlei aparte woningen.

Een open oor voor migranten

De vraag is aan welke randvoorwaarden voldaan moeten worden om de zorg en het wonen op deze manier in te richten. Om woningen voor oudere migranten betaalbaar te laten zijn, zullen ideeën vooral vormgegeven moeten worden in de bestaande goedkope voorraad, is de stelling van Nico van den Dool. Christoffel Klap, van Woningbedrijf West in Amsterdam zegt hierover: "De financiën zijn niet het probleem, we moeten alleen voorkomen dat de woonwensen van migranten te laat bekend worden. Voor ons is het lastig in de voorfase van het bouwen de behoeften te signaleren". Partijen komen moeilijk met elkaar in contact, de contacten zijn niet gestructureerd en dat is nodig om de gedifferentieerde wensen te kanaliseren. Het grote probleem is, volgens Klap, dat gemeenten geen centrale regie voeren ten aanzien van de inbreng van migranten.

"Het gevolg is dat de belangen van deze groep ondersneeuwen".

Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid om te zoeken naar mogelijkheden om die migrantengroepen te bereiken.

Sonia Westerveld vertelt over de initiatieven van de Evangelische Broedergemeente (EBG) voor woongroepen voor ouderen en een pendelhuis in Suriname. De woonwensen zijn in kaart gebracht. Nu moeten alle partijen die noodzakelijk zijn voor het realiseren van projecten nog bij elkaar gebracht.

"Migranten worden nu als klant gezien, maar wanneer als koning?" oppert één van de aanwezige ouderen. Ondersteuning van migranten bij het vormgeven van hun ideeën wordt als noodzakelijk gezien. Het gaat zowel om categorale deskundigheid alsook om volkshuisvestingsdeskundigheid.

In sommige steden gaat het beter met de inbreng van migranten, wordt gezegd. Waar dat dan aan ligt? In Den Haag, bijvoorbeeld, zijn veel groepswoningen voor verschillende migrantengroepen gebouwd. Is dat dan alleen maar omdat daar een Surinaamse wethouder zat?

Nieuwe kansen

De wijken waar migranten nu al bij elkaar wonen, zouden geherstructureerd kunnen worden, rekening houdend met hun specifieke behoeften. Dan is het financieel veel eenvoudiger op te brengen. De conclusie van de workshop is dat er kansen zijn om woningen te realiseren die rekening houden met de wensen en behoeften van oudere migranten. Alleen moeten woningcorporaties, migranten en politiek elkaar wel als partner gaan zien. Oudere migranten zouden met goede ondersteuning hun wensen veel structureler naar voren moeten brengen. Projecten zouden niet alleen maar experimenteel moeten zijn, maar herkenbaar onderdeel van het beleid moeten worden. Thérèse Osseweijer van de Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) zegt verder te willen werken aan het uitwisselen van kennis over de verschillende projecten. Pendelwonen in Nederland wil de SEV met experimenten ondersteunen. Oudere migranten hebben ideeën en initiatieven genoeg om in overleg met corporaties te komen tot meergeneratiewoningen en pendelwoningen. De betrokkenheid van migranten wordt door de corporaties als zeer waardevol gezien, maar hoe dat vorm moet krijgen zonder structurele ondersteuning voor hen, blijft de vraag.

Mijn naam is Chris Cramer. Ik ben geboren in Suriname op Mariënborg, de suikerplantage van de Nederlandse Handelsmaatschappij. Daarna kwam ik in Paramaribo op het internaat van de Fraters van Tilburg. Ik kende lange tijd maar twee adressen in Nederland: Vijzelstraat 32, het hoofdkantoor van de Nederlandse Handelsmaatschappij in Amsterdam, en Gasthuisstraat 68 in Tilburg, het hoofdkantoor van de fraters.

Ik leefde van jongs af aan al in een soort woongroep op een internaat en in een samenleving waar zeer veel etnische groepen aanwezig zijn: de Indianen, de Creolen, de Boslandcreolen, de Javanen, de Hindoestanen en de Chinezen (om de grootste groepen te noemen). Voor studie en werk ben ik naar Amerika vertrokken en kwam daar ook weer in een "melting pot" terecht. In 1971, tenslotte, kwam ik naar Nederland om voor het onderwijs te werken. Sindsdien ben ik Amsterdammer en maak ik deel uit van de multiculturele samenleving hier.

Ik heb me altijd thuis gevoeld tussen verschillende culturen. Ik wil ook oud worden tussen de verschillende culturen. En dat kan dan net zo goed met mijn Marokkaanse en Turkse vrienden zijn ergens in een huis in Marokko.

Persoonlijk vind ik heel belangrijk dat we als Projectgroep open staan voor elkaar. We hebben waardering voor elkaars standpunten en ideeën en kunnen nuanceringen aanbrengen. Dat werkt allemaal heel positief. We hebben een visie gevormd op de positie van oudere migranten en allerlei ideeën en initiatieven beschreven.

Als Projectgroep van oudere migranten hebben we besloten dat we met elkaar verder willen om de ideeën en initiatieven een stap verder te brengen. Zoals het bouwen van woningen voor ouderen die gezamenlijk zorg kunnen inkopen of het tegengaan van inkomensachteruitgang voor remigranten, als gevolg van allerlei uitwerkingen van wettelijke maatregelen.

Maar we komen alleen maar verder als andere partijen, zoals bijvoorbeeld zorgverzekeraars, woningcorporaties en overheden zich ook willen inzetten voor een verbetering van de positie van oudere migranten. En ook partner willen zijn met een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het uitwerken van initiatieven.

Het zou mooi zijn als vandaag de eerste afspraken gemaakt kunnen worden om de toekomst met vertrouwen tegemoet te kunnen zien.

Familiezorg: de mantel der liefde

De projectgroep Tenbé heeft opgemerkt dat er op dit moment veel aandacht wordt besteed aan verzorgingshuiszorg en de verpleeghuiszorg voor oudere migranten. Dat is mooi. Maar in de praktijk doen veel oudere migranten toch vooral een beroep op hun familie. Wanneer die het niet meer aankan, ligt een beroep op de thuiszorg voor de hand. Maar kan de thuiszorg deze vraag wel aan? Weet men wat de vraag is? En weten oudere migranten wat de thuiszorg te bieden heeft? Welke verwachtingen hebben zij van de thuiszorg? Over deze vragen spraken (oudere) migranten met vertegenwoordigers van zorginstellingen, zorgverzekeraars, GG&GD, gemeentelijke diensten en zelforganisaties van migranten.

De klant centraal

De heer Herfst, directeur van de thuiszorg Utrecht, schetst in zijn inleiding het beeld van de veranderende samenstelling van de bevolking van Utrecht. Probleem dat hij signaleert is dat de samenstelling van zijn personeel geen afspiegeling is van de bevolking, nog los van dat er onvoldoende personeel beschikbaar is. Bovendien is het moeilijk om

de zorgvraag van mensen duidelijk te krijgen. Een samenwerkingsverband tussen zorgverzekeraars en instellingen in de provincie Utrecht heeft getracht de zorgvraag te verhelderen. Probleem dat zij signaleren is dat er op dit moment vooral gedacht wordt vanuit de bestaande zorgproducten en niet vanuit de vraag van de klant. Het Regionale Indicatie Orgaan (RIO) bepaalt welke zorg mensen nodig hebben en dat leidt in veel gevallen niet tot een passend aanbod.

In de workshop ontstaat een discussie over waar de oorzaken liggen. De indicatieorganen nemen vaak vier maanden de tijd om tot een indicatie te komen en die is dan zo gedetailleerd in minuten weergegeven op hoeveel zorg men recht heeft, volgens de wet bepaald. Maar het indiceren zou veel beter vanuit de persoon bekeken kunnen worden. Dan kan je ook rekening houden met de (culturele) achtergrond van mensen en op een veel flexibeler manier indexeren.

Er wordt ook aangekaart dat het financiële schot tussen zorg en welzijn moet worden opgeheven. Thuiszorg heeft ook welzijnsaspecten

en zou dus uit die bron gedeeltelijk gefinancierd kunnen worden.

Een derde belangrijke kwestie die naar voren komt is het gebrek aan informatie over het aanbod van zorg bij oudere Marokkanen en Turken. Het overgrote deel van de ouderen heeft nog nooit van een persoonsgebonden budget (PGB) gehoord, maar willen, na uitleg van de mogelijkheden van het PGB, daar bijna allemaal gebruik van maken.

Zorg in het buitenland, hier verzekerd

Vanuit de wereld van zorgverzekeraars is aangegeven dat zij het zorgaanbod willen verbreden naar het buitenland, vooral ook omdat de behoefte bij de verzekerden duidelijk geuit wordt. Op dit moment stuurt men veel geld naar het land van herkomst en zou het dan niet mogelijk moeten zijn om een verzekering voor familie daar in Nederland af te sluiten? Technisch is het heel ingewikkeld, omdat verzekeraars en de regeringen van de landen moeten samenwerken om zo'n constructie mogelijk te maken. Naast het aanbieden van zorg voor familie in de landen van herkomst wordt in de discussie geopperd dat door zorg in de landen van herkomst aan te bieden voor de verzekerden hier, het

probleem van de wachtlijsten in Nederland gedeeltelijk kan worden opgelost. Het is dan wel nodig om in het land van herkomst serviceposten van de verzekeraar te hebben. Zorgverzekeraar Anova heeft hier in Marokko en Turkije ervaring mee opgedaan. Maar is de politiek bereid beperkende regelgeving rond zorg in het buitenland bij

ziekenfondsverzekerenden aan te passen?

Migranten en zorgsector samen op weg

Belangrijke constatering van de workshop is de noodzaak om samen te werken. Samenwerking tussen de direct betrokkenen, zorgaanbieders en zorgverzekeraars. Het is van belang korte lijnen te onderhouden

bij de initiatieven die genomen worden en niet te wachten op de overheid. Het is wel belangrijk de overheid aan te spreken als het gaat om het opheffen van beperkende regelgeving binnen de zorg en het onderhandelen over mogelijkheden van zorg in de landen van herkomst.

Dialogoog tussen generaties

In het project Teruggaan én blijven is duidelijk naar voren gekomen dat de houding en de keuzes van jongere migranten uitermate belangrijk zijn voor de toekomst van oudere migranten. Kunnen zij rekenen op de zorg van hun kinderen? In welke vorm? Moeten zij daar zelf om vragen? Aan de andere kant maken ouderen zich druk over de toekomst van de jongeren, of de jongeren de kansen zien en ook grijpen en over de beeldvorming. In deze workshop vindt een gesprek plaats tussen oudere en jongere migranten over hoe zij hun verantwoordelijkheid ten opzichte van elkaar zien en hoe een constructieve dialoog kan worden gevoerd om daaraan vorm te geven.

In haar inleiding vertelt mevrouw Belhaj van de stichting Pyloon, organisatie voor sociaal maat-

schappelijke vraagstukken, over onderzoek dat zij gedaan heeft naar de manier waarop jongere en oudere migranten tegen hun eigen oude dag aankijken en naar de manier waarop jongeren dat zien.

De oude dag: een clichébeeld

Bij veel jongeren bestaat nog het idee dat ze de zorg voor hun ouders op zich willen nemen op het moment dat dit nodig mocht blijken. De jongeren denken deze zorg te kunnen combineren met hun werk en de zorg voor hun eigen kinderen, maar hoe dat precies vormgegeven zou moeten worden daar had men geen antwoord op. Ook het cliché dat de ouderen na verloop van tijd weer terug zouden willen naar hun land van herkomst en dat ze geen gebruik zouden willen maken van de voorzieningen in on-

ze samenleving leeft nog sterk onder de jongeren. Dit staat echter in contrast met de opvattingen van de ouderen zelf. In veel gevallen geven zij aan niet meer terug te willen naar hun land van herkomst. Het beeld bestaat bij de ouderen dat ze geen beroep kunnen doen op hun kinderen en familie als ze behoefte aan zorg zouden hebben. Belangrijk hierin is dat de ouderen hun kinderen niet tot last willen zijn. Het cliché blijkt door de meeste ouderen te zijn losgelaten, men heeft voornamelijk behoefte aan autonomie en wil terug kunnen vallen op het eigen sociale netwerk.

Na de inleiding barst een heftige en soms emotionele discussie los.

De kinderen die hier zijn opgegroeid hebben vaak voor een groot deel de

Nederlandse normen overgenomen. Maar de ouders hebben het normbesef uit het land van herkomst proberen over te dragen. Hierdoor hebben de kinderen in feite twee sets normen en waarden. De conflicten tussen die verschillende normen en waarden kunnen tot problemen leiden tussen ouders en kinderen.

Een oudere Surinaamse man ageert tegen de Nederlanders "die hun kinderen op hun 21e het huis uit schoppen en de kinderen die hun ouders het verzorgingstehuis inschoppen."

Een Surinaamse jongere reageert fel, ze wil af van de clichés over hoe Nederlanders met hun ouderen en kinderen omgaan.

En hoe zit het dan met de migrantenjongeren? Jongeren kunnen hun ouders goed helpen om hun oude dag in te richten. Zij hebben de

middelen en mogelijkheden die ouderen vaak ontberen. Het gaat daarbij om zaken als beheersing van de taal en kennis van de manier waarop de samenleving is georganiseerd.

Het is belangrijk voor jongeren om goed op de hoogte te zijn van de geschiedenis van hun ouders. Op die manier zullen zij meer begrip hebben voor hun situatie. Jongeren zouden moeten nadenken over hoe ze beleid kunnen maken dat is toegesneden op de situatie van oudere migranten.

Een duidelijke conclusie die getrokken wordt is dat de dialoog tussen jongeren en ouderen meer op gang moet komen. Maar hoe dat zou moeten gebeuren, daar zijn nog geen antwoorden op. Er is inhoud voldoende voor gesprekken tussen jongeren en ouderen, maar het is nog niet zo eenvoudig om de di-

aloog zo vorm te geven dat het tot zinvolle ontmoetingen leidt.

De initiatieven zullen moeten worden opgezet op een kleinschalig (wijk)niveau. Vooral jongeren die al zijn georganiseerd in culturele of religieuze verbanden kunnen worden aangesproken om de dialoog op gang te brengen. Als je deze groepen mee hebt zal er een sneeuwbaaleffect optreden en zullen ook jongeren van buiten deze groepen betrokken kunnen worden in de dialoog. De wil en het verantwoordelijkheidsbesef is er vaak wel onder jongeren, maar zij worden daar niet voldoende in gestimuleerd. Uitwerking van hoe de dialoog tussen de generaties verder opgezet kan worden is een belangrijk punt voor een vervolgproject.

Maatschappelijke participatie of sociaal isolement

De geringe maatschappelijke participatie van oudere migranten baart veel politici en beleidsmakers zorgen. Het project Tenbé laat zien dat oudere migranten niet alleen veel denkbeelden hebben over hun positie en hun toekomst, het maakt ook duidelijk dat er heel wat oudere Marokkanen, Turken en Surinamers zijn,

die actief zijn in allerlei soorten van vrijwilligerswerk. Deze inzet en betrokkenheid blijven dikwijls onopgemerkt. In de workshop is o.a. door migrantenorganisaties, gemeenten, GGD'en en Seniorenraad besproken wat er nodig is om oudere migranten actiever aan het woord

te laten over hun eigen en andermans plannen.

Initiatieven van onderop centraal

Sandra Lutchman van de gemeente Amsterdam schetst in haar inleiding het beleid omtrent de participatie van oudere migranten. Het begrip empowerment staat daarin centraal.

De gemeente beoogt met haar beleid initiatieven van de eerste generatie migranten via een 'bottom-up' benadering te stimuleren. Hierbij wordt gekeken naar welke behoeften er leven onder diverse allochtone groeperingen. De gemeente wil af van het groepsdenken omdat dit stereotiepe beeldvorming creëert over allochtone gemeenschappen. Empowerment betekent voor de gemeente dat er gekeken moet worden naar de specifieke kwaliteiten van individuen. Het individu deelt immers zijn culturele achtergrond met de leden van de eigen gemeenschap, maar onderscheidt zich ook van deze gemeenschap door zijn persoonlijke vaardigheden en kwaliteiten. De meerwaarde van oudere migranten ligt in het feit dat zij een migratiegeschiedenis hebben: het is hen gelukt om vanuit een heel andere cultuur toch een bestaan op te bouwen in Nederland. Dat vereist een bepaalde instelling en kracht. Bovendien bezit deze groep tal van vaardigheden uit het land van herkomst die goed overdraagbaar zijn. Zo zou er bijvoorbeeld een 'gilde' van diverse groepen opgericht kunnen worden waarin vaardigheden uit het land van herkomst worden overgedragen. Het stimuleert communicatie tussen de verschillende groepen en het draagt bij aan een opwaardering van de vaardigheden van migranten.

Initiatieven vanuit de eigen gemeenschap

Selim Aksakal, Stichting Buitenlandse Werknemers Rijnmond, stelt in zijn inleiding in tegenstelling tot het Amsterdamse verhaal, dat het stimuleren van individuele initiatieven van oudere migranten niet werkt, maar dat juist meer vanuit de eigen groep gewerkt moet worden. Dat is essentieel als eerste stap naar maatschappelijke participatie van oudere migranten. De culturele en sociale kloof tussen migranten en de overheid en instellingen

is te groot. Begin jaren negentig richtte Selim Aksakal een werkgroep voor ouderen op met als doel het versterken van de positie van Turkse ouderen. Turkse ouderen bleken geen enkel gebruik te maken van maatschappelijke- en zorginstellingen daar hun kennis hiervan gebrekkig was. Naar aanleiding hiervan werd er een voorlichtingsgroep in het leven geroepen. Later is daaruit een landelijke werkgroep 'Vereniging Anatolische Ouderen' ontstaan. Behoeften vanuit

Ik ben Naima Namri, geboren in Marokko en in de jaren zeventig naar Nederland gekomen. Ik behoor dus echt tot de eerste generatie; ik ben de veertig ook al lang gepasseerd.

Aan de overkant van de straat waar ik kwam te wonen zag ik twee oudjes op een bankje zitten. Ze zaten lekker in de zon een boekje te lezen. In Marokko had ik nog nooit iemand van de oudere generatie zien lezen.

Dat eerste beeld van de Nederlandse samenleving heeft mij erg gestimuleerd zelf te gaan leren. En later maatschappelijk actief te worden en mensen te helpen hun weg in de Nederlandse samenleving te vinden.

Wat ik zo bijzonder vond aan de Centrale Projectgroep was dat we met Surinaamse, Turkse en Marokkaanse ouderen samen over verschillende onderwerpen konden praten. Bij het ene onderwerp bleek ik net zo te denken als de Surinamers, dan dacht ik weer net als de Turken.

Vooraf het denken over definitief terugkeren naar Marokko, dat in onze gemeenschap vaak als uitgangspunt genomen wordt, kreeg daardoor een nieuwe stimulans. We konden gemakkelijker spreken over de beperkingen van voorgoed terugkeren. Het leven dat je hier opgebouwd hebt, de maatschappelijke activiteiten die je onderneemt, de mogelijkheden van de zorg die hier zijn, je familie en kinderen die hier verblijven. Het zijn allemaal redenen om geen definitieve keus voor Marokko te maken.

Als één van de belangrijkste uitkomsten van de gesprekken vond ik voor mij persoonlijk de aandacht voor pendelen. Omdat pendelen een oplossing kan bieden om in het land van herkomst te zijn, maar tegelijkertijd ook in Nederland te blijven en de vrijheid en mogelijkheden te hebben als vrouw om actief te zijn in de samenleving.

de eigen gemeenschap worden vertaald naar activiteiten en beleid. De eigen gemeenschap fungeert als een sociale basis van waaruit zij belangrijke informatie over het ontvangende land kunnen uitwisselen en initiatieven kunnen ontwikkelen.

Participatie nader bekijken

Een ander belangrijk debat in de workshop ging over de begrippen participatie, integratie en culturele uitwisseling. Bij culturele uitwisseling gaat het bijvoorbeeld om het uitwisselen van cultuur tussen leden van de ontvangende samenleving leden en van de allochtone

gemeenschappen. Bij maatschappelijke participatie speelt een belangrijke rol hoe oudere migranten meer invloed kunnen verwerven op besluitvormingsprocedures van de overheid rond

overheid rond bijvoorbeeld de zorgbehoefte. En hoe kunnen de vaardigheden en aanwezige potenties een nog belangrijker maatschappelijke rol spelen in en voor de ontvangende samenleving? Naast het stimuleren van de invloed op politieke en sociale besluitvormingsprocedures moet de maatschappelijke waarde van vrijwilligersactiviteiten niet onderschat worden. Niet alleen omdat zo sociale netwerken ontstaan die als een belangrijk steunpunt fungeren voor de oudere migrant, maar ook omdat deze activiteiten de gemeenten jaarlijks miljoenen gulden bespaart.

Sociaal isolement of sociale netwerk?

Als sociale netwerken zich alleen afspelen in de moskee en de buurtcafés en niet buiten de eigen culturele,

religieuze en sociale verenigingen om dan werkt dat niet bevorderend voor de maatschappelijke participatie in de ontvangende samenleving. Het gevolg is sociaal isolement. Een Surinaamse oudere vrouw brengt daar tegenin dat het verstrekken van informatie binnen de eigen culturele en religieuze sfeer juist participatiebevorderend werkt. "De kerkdienst heeft binnen de Surinaamse gemeenschap een belangrijke sociale functie voor de leden. Kerken hebben vaak spreekuren waar men persoonlijk advies kan krijgen over maatschappelijke zaken. Daarnaast fungeren de leden van de gemeenschap als een sociaal vangnet voor elkaar met vrijwilligersactiviteiten."

Financiële positie oudere migrant zwak

De financiële positie van de meeste oudere migranten is over het algemeen zwak. Dit is één van de oorzaken van hun maatschappelijk isolement. In deze workshop gaan oudere migranten in gesprek met organisaties als FNV en LIZE en ondernemingen als RVS om te kijken hoe zij hun situatie kunnen verbeteren. Elif Borucu is doelgroepmanager bij RVS verzekeringen en verantwoordelijk

voor de Turkse doelgroep. Zij bespreekt in haar inlei-

ding de verzekeringsmogelijkheden voor de oude dag

en hoe je zover kan komen dat iedereen daar ook gebruik van maakt. Het is niet voor iedereen weggelegd om een complete verzekering af te sluiten. Veel oudere zullen bijvoorbeeld die vijftig gulden per maand heel hard nodig hebben. RVS is heel intensief bezig met dit soort vraagstukken. Door gebruik te maken van Turkse en Marokkaanse adviseurs probeert men duidelijk te maken wat de mogelijkheden zijn. Het grootste probleem blijkt de onwetendheid te zijn. Veel migranten weten niet dat er dit soort verzekeringsfaciliteiten zijn. Er wordt vaak gedacht dat het vanuit de overheid geregeld moet worden en dat particulier verzekeren niet tot de mogelijkheden behoort.

Politieke lobby noodzakelijk

Wat voor bijna alle migranten speelt is dat de AOW-opbouw onvolledig is. Dit komt omdat de meesten niet van hun 15^e tot hun 65^e in Nederland hebben gewoond en gewerkt. Daarom moeten migranten genoeg nemen met een lager inkomen dan andere AOW-ers in Nederland.

Veel oudere migranten weten niet dat ze recht hebben op aanvullende bijstand. Maar 3000 van de 15000 oudere migranten maakt gebruik van deze regeling. Dirk Kloosterboer van de FNV stelt in zijn inleiding dat het van belang is dat de overheid het probleem van de financiële positie van oudere migranten gaat oppakken. Hier is een goede lobby voor nodig. Daarom is het belangrijk dat de verschillende betrokken partijen samen een coalitie vormen om de problematiek onder de aandacht te brengen bij de beleidsmakers. Je moet hier denken aan organisaties zoals de FNV, Islamitische partijen, ouderenpartijen, religieuze instellingen, de VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) en ook de politiek. Uiteindelijk moet er een sociale alliantie komen. Belangrijk is om dit zo spoedig mogelijk op te pakken want met de verkiezingen voor de deur zijn de verschillende partijen nog gevoeliger voor dit soort vraagstukken. Vanuit ieders kennis en specialisme kan zo naar oplossingen gezocht worden die meer draagkracht hebben.

Gebruik voorzieningen stimuleren

Aan het einde van de workshop is er één ding heel duidelijk en dat is dat oudere migranten het voor zichzelf al een stuk aangenamer kunnen maken wanneer men gebruik maakt van alle voorzieningen die worden aangeboden. Er is veel onwetendheid en daar moet iets aan veranderen. De overheid en verschillende gemeente zouden veel meer informatie moeten verstrekken aan oudere migranten. Men moet mensen stimuleren gebruik te maken van de voorzieningen. En het is hierbij belangrijk hoe je dit gaat overbrengen aan de oudere migranten, zeker als je bedenkt dat je te maken kan krijgen met analfabetisme en mensen in een sociaal isolement. De commerciële sector heeft dit reeds opgepikt. Dat zie je aan de verschillende verzekeringsmaatschappijen die druk bezig zijn met etnomarketing. Toch moet er eerst een collectieve oplossing komen omdat de particuliere oplossing voor veel mensen te duur is.

Tenbé krijgt vervolg in OPOM-project

Uit de resultaten van het project "Teruggaan én Blijven" is duidelijk geworden dat organisaties en instellingen als woningcorpora-

ties, zorgverzekeraars, pensioenverzekeraars, gemeenten, zorginstellingen, vakbeweging, ministeries en migrantenorganisaties

zich realiseren dat de groep oudere migranten snel toeneemt en dat er veel inspanning nodig is om te voorkomen dat zij in een

nog groter isolement en een verder achtergestelde positie raken.

Gedurende het project Tenbé kwam er steeds meer ruggensteun voor het verder uitwerken van de vraagstukken van oudere migranten in concreet te benoemen projecten. Op het symposium is het vervolg aangekondigd van Tenbé: het project Ontwikkeling Positie Oudere Migranten (OPOM).

Grote steden willen verder

De vier grote steden vinden de maatschappelijke participatie van migranten van groot belang. Het OPOM-project kan bijdragen aan de netwerkontwikkeling van migranten in de steden.

Centraal in het project staan de vraagstukken waar migranten dagelijks mee te maken hebben, onder andere rond zorg en wonen en de financiële positie.

Programmalijnen zijn uitgezet

Het OPOM-project levert inhoudelijke bouwstenen voor een integraal beleid ten aanzien van oudere migranten. Het project richt zich vooral op het bereiken van een omslag van denken naar doen, waarbij partnerschapontwikkeling en netwerkontwikkeling gericht op de maatschappelijke participatie van oudere migranten voorop staan.

Vier programmalijnen worden uitgewerkt, die voortbouwen op de bevindingen van het project Tenbé:

1. Remigratie, pendelen en ontwikkeling van de landen van herkomst
2. Zorg en wonen; vraagstukken en concrete projecten rond meergeneratiewoningen, pendelhuizen, de thuiszorg etc.
3. Verbetering financiële positie: individuele en collectieve mogelijkheden (verzekeringen en gemeentelijke regelingen)
4. Het gesprek tussen de eerste en tweede generatie migranten; ambities en verplichtingen; een discussie- en ontwikkelingsprogramma

De bedoeling is dat over drie jaar de aandacht voor de positie van oudere migranten een zo vanzelfsprekend onderdeel wordt van het beleid van de organisaties, instellingen, ondernemingen en gemeenten dat zij in staat zijn de voorspelde toename van het aantal oudere migranten zonder al te grote problemen tegemoet kunnen treden. En het is de bedoeling dat dan een aantal van de initiatieven die oudere migranten zelf belangrijk vinden op gang zijn gekomen.

Organisaties steunen vervolg

Een groot aantal deelnemers aan het symposium heeft aangegeven betrokken te willen zijn bij het verdere vervolg van het project Teruggaan én Blijven.

Sommige organisaties willen op alle terreinen actief betrokken zijn. Andere zoeken meer specifiek naar aansluitingspunten met hun eigen werkzaamheden. De commissie ouderen van de landelijke inspraakorganen, verenigd in het Landelijk Overleg Minderheden (LOM), wil samen optrekken in het versterken van de positie van oudere migranten. De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) gaat verder werken aan pendelwonen in Nederland door experimenten te ondersteunen. De Agis Groep ziet een belangrijk aansluitingspunt voor haar activiteiten in het vraagstuk van de zorg in de landen van herkomst. Fos'ten, landelijk steunpunt voor Surinaamse vrouwen vanaf 50 jaar, vraagt in het bijzonder aandacht voor de positie van oudere migrantenvrouwen, hun onderlinge solidariteit en wensen.

En zo zijn er nog vele organisaties en instellingen die komende jaren op deelgebieden zullen samenwerken om het verbeteren van de positie van oudere migranten tot een succes te maken.

Centrale projectgroep

Mevrouw D. Akcan
 De heer M. Celikkök
 De heer S. Çetin
 De heer C. Cramer
 Mevrouw J. Delchot
 De heer E. Emanuels
 Mevrouw S. Halici
 De heer A. El Hassnaoui
 Mevrouw I. Kanjaa
 De heer Y. Koçer
 De heer H. Lui
 De heer M. Mejjati
 De heer L. Naciri
 Mevrouw N. Namri
 Mevrouw S. Perlee
 Mevrouw E. Powel
 Mevrouw E. Sabajo
 De heer M. Yilderim

Initiatiefgroep Tenbé

Mevrouw Helen Burleson-Esajas,
 lid van het hoofdbestuur van de PvdA, bestuurslid FORUM,
 instituut voor multiculturele ontwikkeling
 Mevrouw Özden Kutluer-Yalim
 adviseur diversiteit in beleid en bestuurslid TIYE
 De heer Mustapha Laboui
 regiobestuurder FNV- Noord Holland en raadslid GroenLinks
 deelgemeente de Baarsjes in Amsterdam
 De heer Cees Pot (voorzitter)
 oud-directeur Arbeidsvoorziening en voorzitter stichting In-
 tent
 Mevrouw Loes van Ruyven - van Leeuwen
 gedeputeerde ouderenbeleid Zuid-Holland
 Mevrouw Jolanda Schouwstra
 Zilveren Kruis, hoofd Projectbureau
 De heer Rick Wolff
 onderzoeker bij het IMES

BMP

De stichting
**Bevordering
 Maatschappelijke
 Participatie**

is een landelijke
 projectorganisatie

BMP houdt zich bezig met parti-
 cipatiebevordering.

BMP verkent nieuwe maat-
 schappelijke thema's en onder-
 werpen en ontwikkelt passende
 manieren van aanpak voor indivi-
 duen, groepen en organisaties om
 met deze thema's aan de slag te
 gaan.

De werkzaamheden van BMP
 worden per project gefinancierd
 door uiteen-lopende financiers.

Stichting BMP is gehuisvest op:
 Sarphatikade 13
 1017 WV Amsterdam
 tel: 020-4282728
 fax: 020-4282928
 email: bmpadam@xs4all.nl